

УДК 658.006.83

Шарапа О. М., старший викладач,
Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі

Система гарантування якості продукції на велико - товарних
сільськогосподарських підприємствах

Sharapa O., senior teacher
Ukrainian state university
of finances and international trade

THE SYSTEM GUARANTEEING IS INTERNALS OF PRODUCTS ON LARGE COMMODITY AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто взаємозв'язки між конкурентоспроможністю та якістю продукції, досліджується роль системи гарантування якості продукції в збутовій діяльності підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність, сертифікація, стандартизація, якість.

ANNOTATION. In the article intercommunications are examined between a competitiveness and quality of products, the role of the system of guaranteeing of quality of products is investigated in sale activity of enterprise.

KEY WORDS: competitiveness, certification, standardization, quality.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем сучасних підприємств є підвищення їх конкурентоспроможності. А розв'язання цих проблем починається із перегляду підходів до забезпечення якості виробленої продукції. Сучасні підходи до якості виходять далеко за межі власне якості продукції, а мають на увазі ще й якість навколишнього середовища і якість стосунків в соціумі, загальну якість життя.

Аналіз існуючих досліджень. Питання взаємозв'язку якості продукції та її конкурентоспроможності розглядають чимало науковців. Зокрема, І. Кононенко, Ю. Койфман, О. Герус, Т. Килиськова досліджують теоретичні та практичні особливості показників якості. Р. І. Олексенко та Ю. О. Лопушанська обґрунтовують різні показники якості для різних типів сільськогосподарської продукції.

Виділення невирішених проблем і формулювання цілей статті. Проте недостатньо дослідженою, на наш погляд, залишається проблема системного гарантування якості продукції шляхом її сертифікації та стандартизації. Також потребує окремого дослідження питання стану сертифікації та стандартизації продукції на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах, що і стало основною метою статті.

Виклад основного матеріалу. З плином часу якість продукції поступово підвищується, що зумовлено все зростаючими потребами суспільства (закон зростаючих потреб). В умовах дефіциту, коли попит перевищує пропозицію, вимоги до якості продукції часто суттєво знижуються. Водночас з насиченням ринку продукцією її якість виступає на перший план, а зростаючі вимоги до неї стають однією з основних рушійних сил виробництва.

Під якістю продукції розуміють сукупність її властивостей, що характеризують ступінь спроможності даної продукції задовольняти потреби споживачів згідно з її цільовим призначенням. Світовий досвід свідчить про те, що якість продукції є функцією від рівня розвитку науково-технічного прогресу і рівня втілення його результатів у виробництво. Чим вища якість продукції, тим краще задовольняються потреби споживачів і ефективніше вирішуються соціально-економічні проблеми розвитку суспільства.

Продукція сільського господарства має різне цільове призначення. За цим критерієм вона буває трьох типів: кінцевого споживання, проміжна і сировина. До продукції кінцевого споживання належить та продукція, яка завдяки своїм біологічним

якісним характеристикам безпосередньо використовується для особистого споживання (свіжі овочі, фрукти, ягоди, незбиране молоко тощо). Продукція, призначена для подальшого використання в сільськогосподарському виробництві, є проміжною (насіння, садивний матеріал, корми). Сільськогосподарська сировина (сировинні ресурси) представлена тими видами продукції, які використовуються для промислової переробки (цукровий буряк, технічні сорти картоплі, зернова продукція, льонопродукція, соняшник тощо).

Кожному з цих типів продукції притаманні свої показники якості. Під показником якості розуміють кількісний вираз однієї або кількох однорідних властивостей продукції, що задовольняють певні потреби споживачів стосовно її цільового призначення й умов використання. При обґрунтуванні показників якості й встановленні їх конкретних рівнів за певними видами продукції потрібно дотримуватися комплексного врахування чотирьох факторів (рис. 1).

Рис. 1. Фактори обґрунтування показників якості продукції

Джерело: розроблено автором з використанням [4].

У вітчизняній літературі й практиці господарської діяльності розрізняють такі показники якості: біологічні, економічні, естетичні, патентно-правові, показники технологічності, транспортальності, надійності, екологічності, безпеки [1—3].

В умовах ринкової економіки якість продукції відіграє надзвичайно важливу роль у підвищенні її конкурентоспроможності. Економічне суперництво підприємств і їх боротьба за ринки збу-

ту зосереджуються не тільки на ціні, а й значною мірою на нецінових факторах. Серед них — реклама, створення сприятливих умов для реалізації продукції, забезпечення (за необхідності) післяпродажного обслуговування покупців — особливе місце займає якість продукції. Зрозуміло, що за однакової ціни більшим попитом користуватиметься продукт, який має вищу якість. Водночас істотне поліпшення підприємством якості продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів дає йому можливість підвищувати ціну на неї, не втрачаючи при цьому своїх споживачів, а в нерідких випадках навіть збільшуючи обсяг продажу.

Викладене дає підстави сформулювати поняття конкурентоспроможності продукції за якістю як сукупність її властивостей і характеристик, що забезпечують задоволення потреб споживачів на вищому або однаковому рівні з аналогічною продукцією конкурентів за прийнятною для них (споживачів) ціною. Конкурентоспроможність продукції за якістю підвищує і конкурентоспроможність підприємства як суб'єкта ринку, під якою розуміють його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію і забезпечувати її збут. Якісна продукція забезпечує вищу прибутковість виробництва і фінансову стійкість підприємства, підвищує його імідж, сприяє виходу підприємства на світовий ринок, повніше задовольняє потреби суспільства в ній, завдяки чому в державі формується більш сприятливий соціально-психологічний клімат.

Завдяки поліпшенню якості і раціональному використанню інших нецінових факторів підприємство може отримати не тимчасові переваги над конкурентами, як при зниженні ціни, а довгострокові, оскільки останнім потрібен досить тривалий час, щоб удосконалити товар і внести необхідні зміни в технологію його виробництва.

У підвищенні якості продукції значну роль відіграють її стандартизація і сертифікація. В Україні правові та організаційні засади стандартизації, спрямовані на забезпечення єдиної технічної політики в цій сфері, регулюються Законом України «Про стандартизацію». Відповідно до нього стандартизація визначається як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеню впорядкування в певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів чи послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву [5].

Результатом стандартизації є нормативні документи в даній сфері. Вони встановлюють правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів. Такими нормативними документами є стандарт, кодекс ustalеної практики і технічні умови. Залежно від рівня суб'єкта стандартизації, який приймає чи схвалює нормативні документи у сфері стандартизації, розрізняють такі їх види (табл. 1).

Таблиця 1

ВИДИ СТАНДАРТІВ ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ СУБ'ЄКТА СТАНДАРТИЗАЦІЇ

№ п/п	Назва стандарту
1	Національні стандарти, кодекси ustalеної практики та класифікатори, прийняті чи схвалені центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації
2	Стандарти, кодекси ustalеної практики та технічні умови, прийняті чи схвалені іншими суб'єктами стандартизації. Ними можуть бути місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та їх об'єднання. Їм надається право встановлювати нормативні документи у відповідних сферах діяльності та в межах їх повноважень. Вказані види стандартів повинні відповідати умовам ринку, сприяти розвитку вільної торгівлі і підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції
3	Міжнародні (регіональні) стандарти — стандарти, що прийняті міжнародним (регіональним) органом стандартизації (органом певного географічного або економічного простору). Ці стандарти можуть впроваджуватися як національні за умови їх прийняття центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації
4	Стандарти підприємств. Окремими підприємствами можуть розроблятися стандарти на продукцію (роботи, послуги), що використовуються та є обов'язковими в тому господарстві, яке його розробило і впровадило. Наприклад, у сільськогосподарських підприємствах можуть бути розроблені стандарти на виконання окремих технологічних операцій (оранки, посіву, збирання, формування густоти рослин тощо) або на окремі види проміжної сільськогосподарської продукції, що використовується для виробничого споживання (наприклад, корми)

Джерело: розроблено автором.

Стандарти перших двох видів застосовуються на добровільних засадах. Проте згідно із Законом «Про стандартизацію» їх застосування в цілому чи окремих положень цих стандартів стає

обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, якщо це передбачено в технічних регламентах чи інших нормативно-правових актах.

Технічний регламент або інший нормативно-правовий акт приймається органом державної влади. В ньому встановлюються технічні вимоги до продукції, процесів чи послуг безпосередньо або через посилання на стандарти. Обов'язковими вимогами, що встановлюються технічним регламентом та іншими нормативно-правовими актами, є: захист життя, здоров'я та майна людини, захист тварин і рослин, охорона довкілля, безпека продукції, процесів і послуг, усунення загрози для національної безпеки країни тощо.

Сертифікація — це процедура, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам. Вона є важливою ланкою управління якістю продукції. В Україні питання сертифікації продукції регулюється Законом України «Про підтвердження відповідності» [6]. Підтвердження відповідності — це діяльність, наслідком якої є гарантування того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям відповідають встановленим законодавством вимогам.

Кабінет Міністрів України затверджує нормативно-правовий акт — технічний регламент з підтвердження відповідності, в якому містяться: опис видів продукції, що підлягає обов'язковому підтвердженню відповідності; вимоги безпеки для життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна та охорони довкілля; процедури підтвердження відповідності цим вимогам; правила маркування і введення продукції в обіг. Із введенням у дію цього нормативно-правового акту спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності офіційно публікує перелік національних стандартів, добровільне застосування яких виробником чи постачальником сприймається як доказ відповідності продукції вимогам технічних регламентів.

Існують істотні відмінності підтвердження відповідності в законодавчо регульованій та нерегульованій сфері. У першій з них підтвердження відповідності є обов'язковим для виробника і постачальника, у другій — на добровільних засадах.

Відповідність продукції вимогам законодавства засвідчується декларацією про відповідність або сертифікатом відповідності. Декларацію про відповідність продукції складає виробник, якщо

це передбачено технічним регламентом з підтвердження відповідності на цей вид продукції. При цьому виробник повинен надати органам, що здійснюють державний нагляд у сфері підтвердження відповідності, необхідну документацію, яка підтверджує об'єктивність декларування.

Сертифікація в законодавчо регульованій сфері проводиться по тих видах продукції і згідно з вимог, які передбачені технічним регламентом з підтвердження відповідності. Сертифікацію здійснюють акредитовані спеціально уповноважені органи із сертифікації. В разі позитивного рішення цей орган видає виробникам сертифікат відповідності — документ, який підтверджує, що продукція, системи управління якістю, системи якості, системи управління довкіллям, персонал відповідають встановленим вимогам конкретного стандарту чи іншого нормативного документа, визначеного законодавством.

Виробник чи постачальник зобов'язаний наносити на продукцію національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері і тим самим засвідчувати відповідність позначеної ними продукції вимогам технічних регламентів. У разі підтвердження відповідності уповноваженим органом із сертифікації до національного знака відповідності додається ідентифікаційний номер цього органу.

У законодавчо нерегульованій сфері виробник може скласти декларацію про відповідність за власною ініціативою. Це ж стосується сертифікації продукції. Вона здійснюється на договірних засадах між виробником чи постачальником і органом із сертифікації.

Нині обов'язковою умовою виходу на міжнародний ринок є наявність у продавця сертифіката відповідності, що засвідчує відповідність продукції вимогам міжнародних стандартів ISO серії 9000, які швидко поширюються в світі і регулюють єдині все-світні вимоги до систем якості підприємств-постачальників. Складається така ситуація, що підприємства, які не володіють сертифікатом на систему якості, підтверджуючи тим самим її відповідність стандартам ISO серії 9000, майже не мають шансів на укладання більш-менш пристойного контракту і на участь у міжнародних тендерах, а їх товар оцінюється на світовому ринку в кілька разів дешевше.

Крім того, потрібно брати до уваги, що забезпечення якості відповідно до стандартів ISO серії 9000 — це умова необхідна, але не завжди достатня для гарантії конкурентоспроможності товару, оскільки багато підприємств і далі вдосконалюють вироб-

ництво з орієнтацією на випуск товару із ще кращими якісними параметрами, ніж цього вимагають вказані стандарти.

Відчутні кроки в напрямі стандартизації продукції здійснюють корпорації. Зокрема, ПрАТ «Авангард» (виробництво яєць і яєчних продуктів), що входить до групи «UkrLandFarming», працює за стандартом ISO 22000:2005 «Системи менеджменту безпеки харчових продуктів».

Станом на жовтень 2013 р. фонд національних стандартів становив 27 тис. документів, з яких 7074 національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими, що становить 15 % загальної кількості міжнародних і європейських стандартів. Із прийнятих національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими, 1340 стандартів, це стандарти, добровільне застосування яких може сприйматись як доказ відповідності продукції вимогам технічних регламентів, розроблених на базі директив ЄС. Розроблення таких національних стандартів є першочерговим завданням [7].

Аналіз сучасного стану стандартизації сільськогосподарської продукції свідчить про те, що на цю продукцію чинними в Україні є 566 національних стандартів, із них 64,8 % відповідають вимогам міжнародних чи європейських, що можна вважати задовільним. Проте чинними є ще 367 міждержавних стандартів, із яких гармонізовано всього 4,3 %. Цю категорію нормативних документів необхідно переглянути на доцільність застосування в Україні [8].

Висновки. Проблема забезпечення якості продукції є комплексною: науковою, технічною, економічною і соціальною; у її вирішенні повинні брати участь висококваліфіковані спеціалісти, які вільно володіють сучасними методами управління якістю, незалежно від того, в якому секторі вони працюють: державному чи приватному, на великих підприємствах чи в малому і середньому бізнесі. Проблема посилення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції України на європейському продовольчому ринку актуалізується у зв'язку з приєднанням України до зони вільної торгівлі з ЄС, що може призвести до перетворення вітчизняного ринку на ринок збуту європейського продовольства та продукції сільськогосподарства, зумовить поглиблення кризи в сільському господарстві і створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчать: низька ефективність цієї галузі порівняно з

іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами. Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури галузі сільського господарства; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок.

З урахуванням існуючих проблем видається доцільною реалізація заходів за такими основними напрямками, як: гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно зі стандартами ЄС; налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку; посилення кооперації господарств населення – виробників сільськогосподарської продукції; налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами.

Література

1. *Койфман Ю.* Міжнародна стандартизація та сертифікація систем якості / Койфман Ю., Герус О., Кисельова Т. — Львів-Київ, 1999. — С. 25–31.

2. *Кононенко І.* Метод експрес-аналізу рівня конкурентоспроможності продукції / І. Коваленко // Економіка України. — 2000 – № 2. — С. 38–40.

3. Методы обеспечения качества продукции // Стандарты и качество. — 2000. — № 7. — С. 16–19.

4. *Олексенко Р. І.* Якість-запорука підвищення конкурентоспроможності продукції / Р. І. Олексенко, Ю. О. Лопушанська, І. О. Краскова, С. С. Снежко // Ефективна економіка. — 2012. — № 12. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

5. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. № 1315–VII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

6. Про підтвердження відповідності : Закон України від 17.05.2001 № 2406–III. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

7. Мінекономрозвитку продовжує роботу з приведення національних стандартів у відповідність до світових вимог / Прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>

8. *Гуменюк Г.* Проблеми і перспективи стандартизації сільськогосподарської продукції / Г. Гуменюк // Стандартизація: методологія та практика. — 2014. — № 6. — С. 18–21.

Reference

1. Koysman Yu International standardization and certification of quality / Koysman Yu, A. Gerus, T. Kiseleva — Lviv—Kyiv, 1999. — P. 25—31.

2. *Kononenko I.* Method rapid analysis of the competitiveness of products / VI Kovalenko // Economy of Ukraine. — 2000 — № 2. — S. 38–40.

3. Methods of quality assurance // Standards and Quality. — 2000. — № 7. — S. 16–19.

4. Oleksenko P.I. Quality — key to improving the competitiveness of products / R.I. Oleksenko, Y.O. Lopushanskaya // Efficient Economy. — 2012. — № 12. [electronic resource]. — Access: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

5. On Standardization: Law of Ukraine of 05.06.2014 p. № 1315–VII. [Electronic resource]. — Access: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

6. On Conformity: Law of Ukraine of 17.05.2001 № 2406–III. [Electronic resource]. — Access: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

7. The Minister continues to bring national standards into line with international requirements / Press service of the Ministry of Economic Development and Trade. [Electronic resource]. — Access: <http://www.kmu.gov.ua>

8. *Gumenyuk G.* Problems and prospects standardization of agricultural products / G. Gumenyuk // Standardization, Methodology and Practice. — 2014. — № 6. — P. 18—21.